

Funktionsnedsättning och våld

Presentations- och reflektionsmaterial

Innehåll i presentationen

1. Målgrupp, syfte och hur materialet kan användas
2. Denna kunskap ska materialet ge
3. En högre risk att utsättas för våld
4. Beroende, sårbarhet, osynlighet
5. Olika förövare, olika miljöer
6. Våldet kan ta sig olika uttryck
7. Tecken på våld
8. Våga fråga
9. Fallbeskrivning och diskussionsfrågor
10. Hur går vi vidare?
11. Tips på fördjupning
12. Fler fallbeskrivningar och diskussionsfrågor

Målgrupp, syfte och hur materialet kan användas

Målgrupp är medarbetare i verksamheter som ger stöd och service till vuxna personer med funktionsnedsättning.

För den som vill ha kunskap om våld mot barn med funktionsnedsättning så finns ett tema på Kunskapsguiden: [Våld mot barn med funktionsnedsättning - Kunskapsguiden](#)

Syftet med det här presentations- och reflektionsmaterialet är att öka kännedomen om att våld förekommer bland personer med funktionsnedsättning och att "så ett frö" för fortsatt arbete mot våld.

Materialet kan till exempel användas på ett enhetsmöte eller en temadag.

Denna kunskap ska materialet ge

Efter att vi gått igenom materialet ska vi

- känna till att personer med funktionsnedsättning både kan utsättas för våld och utsätta andra för våld
- ha fått en bild av vem våldsutövaren kan vara
- i vilka olika situationer våld kan förekomma
- känna till tecken på våld och hur vi kan fråga om våld
- veta att våldet kan ta sig många olika uttryck och förändras över tid
- känna till olika stöd och möjliga strategier för att förebygga, upptäcka och undvika våld samt vikten av att arbeta i samverkan med andra
- ha fått möjlighet att diskutera och reflektera kring våld och funktionsnedsättning tillsammans med kollegor.

Verksamheten kommer att ha en annan beredskap att möta situationer som handlar om våld och funktionsnedsättning.

En högre risk att utsättas för våld

- Kvinnor och barn med funktionsnedsättning, äldre kvinnor, kvinnor med skadligt bruk eller beroende och kvinnor med utländsk bakgrund löper särskild risk att utsättas för våld.
- Om man tillhör flera av dessa grupper ökar risken för våldsutsatthet ytterligare.

Beroende, sårbarhet, osynlighet

Tre teman brukar återkomma när man beskriver och förklarar våld mot personer med funktionsnedsättning:

- beroende
- sårbarhet
- osynlighet.

Dessa kan samvariera med andra faktorer som ålder, etnicitet, sexuell läggning, socioekonomisk tillhörighet samt typ och omfattning av funktionsnedsättning.

Beroende av andra

- Många personer med funktionsnedsättning är beroende av andra i sitt dagliga liv. Dessa personer kan vara de som upptäcker våld – men också de som utövar våld.
- Beroendet innebär en risk att både utsättas för aktiva våldshandlingar och försummelse.
- Beroendet innebär också en risk för upprepat våld.
- När beroendet av andra människor är stort ökar risken för integritetskränkningar.

Delaktighet i samhället, ett socialt nätverk och därmed minskat beroende är viktiga förebyggande faktorer.

Sårbarhet

Personer med funktionsnedsättning kan ha svårare att undvika eller skydda sig mot våld, att berätta vad som hänt och att ta tillvara sina rättigheter.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att tolka, förstå och förmedla vad de blivit utsatta för. De kan ha sämre begrepp om tid, orsak och verkan. De riskerar att bli vilseledda in i situationer där de blir utsatta för våld.

Osynlighet

- Osynlighet kan innebära att fokus riktas mot funktionsnedsättningen och att omgivningen därför inte ser att övergrepp förekommer. Våldet kan på detta sätt osynliggöras.
- Den som utsatts för våldet kan ha svårt att bli trodd.

Olika förövare, olika miljöer

- Den som utövar våld mot personer med funktionsnedsättning kan exempelvis vara sambo, personal, föräldrar, grannar, färdtjänstchaufför eller god man.
- Många personer med funktionsnedsättning har anhöriga som står för stora stödinsatser. Inom anhängvården kan våld förekomma.
- Våld kan förekomma i många olika miljöer – till exempel i bostaden, på den dagliga verksamheten, i skolan, i färdtjänstbilen, utomhus, på internet.

Våld kan ta sig olika uttryck

Utöver fysiskt våld kan det handla om

- psykiskt våld,
- sexuellt våld,
- latent våld,
- försummelse,
- ekonomiskt våld,
- materiellt våld,
- digitalt våld.

Många former av våld går inte att se.
Våldet gör sig främst påmint genom en
känsla av obehag och att något är fel.

Tecken på våld

Tecken på våld kan vara både fysiska och psykiska.

Några exempel:

- Ändrat beteende, till exempel att personen drar sig undan.
- Personen upplevs vara orolig, rädd eller nedstämd.
- Blåmärken eller andra märken på kroppen.

Våga fråga

Genom att fråga ger vi personen en chans att berätta, samtidigt som vi kan få ett underlag för att hantera det våld som eventuellt förekommer. Här är förslag på hur vi kan fråga:

- Jag ser att du har ett blåmärke. Hur fick du det?
- Har någon skrämt dig eller gjort dig illa?
- Du är inte som vanligt. Är det något som har hänt?
- Känner du dig trygg här?
- Har du hindrats från att använda rullstol, käpp, rullator eller annat hjälpmedel?
- Har du vägrats hjälp med att ta din medicin, komma till badrummet, komma upp ur sängen, klä dig eller få mat och dryck?

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 1

Sally är 52 år och bor i en gruppbostad enligt LSS. Sally har en intellektuell funktionsnedsättning. På dagarna har hon sin dagliga verksamhet på ett kafé.

Sally har arbetat länge på kaféet och har haft samma arbetskamrater under flera år. En av arbetskamraterna är Josef, som är 54 år. Sally och Josef tycker mycket om varandra och träffas även på fritiden i sina respektive gruppboheter.

Personalen i Sallys gruppbohet har uppfattat att Josef kan vara hotfull mot Sally, de har till exempel hört att han hotar med att han ska ta hand om hennes pengar och han skriker också könsord till Sally. De märker att Sally blivit mer skygg och drar sig undan mer än vanligt. Hon är inte lika öppen och social som tidigare utan verkar nedstämd. De bestämmer sig för att prata med enhetschefen på kaféet.

Efter en period när Sally inte verkar må bra, så ber enhetschefen om ett samtal. Sally är tveksam och undrar varför de ska träffas och vad de ska prata om. Efter ytterligare någon vecka har enhetschefen och Sally ett första samtal.

Enhetschefen och Sally träffas igen och pratar om det inträffade. Sally blir upprörd över att hon inte får ha sitt privatliv i fred och att alla på kaféet lägger sig i hennes och Josefs angelägenheter. Även om man är kollegor behöver man väl få ha lite integritet och privatliv, menar Sally och vill avsluta mötet.

Diskussionsfrågor

- Vad är det som är oroande i den här situationen? Vilka typer av våld kan det handla om?
- Hur skulle du gå vidare i den uppkomna situationen om du var enhetschef på kaféet?
- Ska vi respektera Sallys önskemål om att få vara ifred?
- Vilka fler skulle kunna involveras? Är kontaktpersonerna på Sallys och Josefs gruppboheter en möjlig väg?
- Hur kan vi stödja Sallys arbetskamrater som mår dåligt och är oroad över situationen med Sally och Josef?

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 2

Ada är 28 år och bor i egen lägenhet. Ada har fysiska funktionsnedsättningar efter en stroke och använder rullstol. Ada är sambo sedan 3 år tillbaka. Ada har dagligt stöd av personliga assistenter.

Två av assistenterna börjar notera att Ada har blåmärken på flera ställen på kroppen. De frågar Ada och hon säger att hon inte har en aning om hur märkena uppstått och det inte gör ont. Det är lätt hänt vid förflyttningar och lyft att någon kroppsdel kommer i kläm, menar Ada. Assistenterna är oroliga över att Ada kanske är sjuk och de pratar om sina iakttagelser med sin enhetschef. De bestämmer med hela personalgruppen att de noga ska dokumentera sår och blåmärken när de upptäcker dem. De funderar även om Adas sambo upptäckt hennes blåmärken och tänker att även sambon kan vara inblandad.

Efter ett par veckor börjar enhetschefen se mönster och misstänker att det är en av de personliga assistenterna som orsakar de sår och blåmärken som upptäckts.

Efter flera samtal mellan enhetschefen och den aktuella assistenten så framkommer att han och Ada ibland har olika uppfattningar om vad som behöver göras och hur. Assistenten menar att han vill Adas bästa och tycker att Ada sitter mycket ensam och passiv i lägenheten i stället för att vara mer aktiv och träffa andra.

Assistenten menar att Ada är envis och fastnar i sitt eget perspektiv. När han nyper till så fattar Ada att han menar allvar och situationen blir lättare att hantera. Assistenten erkänner också att det är när han tappar tålamodet och tycker Ada är envis som han slår till eller nyper henne. Han menar också att eftersom Ada inte klagat eller berättat om det inträffade så tycker hon inte att det är så allvarligt som kollegorna och enhetschefen uppfattar det.

Diskussionsfrågor

- Hur skulle du gå vidare och agera i den uppkomna situationen om du var enhetschef? Hur skulle du bemöta den aktuella assistenten?
- Vilket stöd tänker du att Ada behöver med anledning av det som hänt? Vad kan du göra, vilka andra kan finnas som stöd?
- Vilket stöd tänker du att övriga assistenter behöver i den uppkomna situationen?

Hur går vi vidare?

Diskutera och skriv gärna ner vad ni kommer fram till.

- Behöver vi ha mer kunskap? Vem behöver vad?
- Vilka behöver vi samarbeta med?
- Vem ser till att det finns rutiner för samverkan och att dessa samarbeten fungerar?
- Hur kan vi göra för att frågan om våld och funktionsnedsättning hålls aktuell i vår verksamhet?
- Vad är vårt nästa steg? Vem gör vad?
- När ska vi följa upp? Vem tar ansvar för uppföljningen?

Tips på fördjupning 1

Socialstyrelsen

- [Våld i nära relationer – Kunskapsguiden](#)
- [Våld i nära relationer – Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården](#)
- [Våld och utsatthet hos personer med funktionsnedsättning - Kunskapsguiden](#)
- [Våld mot barn med funktionsnedsättning – Kunskapsguiden](#)
- [Våld i närarelationer och hedersrelaterat våld – ett utbildningsmaterial för socialtjänsten](#)
- [Att vilja se, vilja veta och att våga fråga](#)

Nordens välfärdscenter

- [När samhället inte ser, hör eller förstår – Könrelaterat våld och funktionshinder](#)

Tips på fördjupning 2

Socialstyrelsen

- [Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer](#)

Socialstyrelsens utbildningsportal

- [Webbutbildning om hedersrelaterat våld](#)

Nationellt kompetenscentrum för kvinnofrid

- [Webbkurs om våld i nära relationer](#)
- [Webbstöd för kommuner om våld i nära relationer](#)

Tips på fördjupning 3

Myndigheten för delaktighet

- [Våld mot personer med funktionsnedsättning – om utsatthet och förekomst](#)
- [Att agera mot våld i vardagen](#).

Webbkurs för personal som arbetar med stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning samt med myndighetsutövning.

Bildstöd för att samtala om våld

Västra Götalandsregionen

- [Samtala och stötta kring våld](#)

Materialet har tagits fram av DART, som är en specialistenhet för kommunikationsstöd och digital delaktighet.

Stöd till den som blivit utsatt för våld eller utsätter andra

[Kvinnofridslinjen](#) ger stöd till dig som utsatts för fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Samtalet är gratis och du är anonym när du ringer.

[Rätt att välja](#) är en stömlinje för dig som lever med regler och begränsningar. Det kan handla om att du utsatts för kontroll, hot eller våld.

[Stömlinjen för män](#)

[Stömlinjen för transpersoner](#)

[Välj att sluta](#) är en nationell telefonlinje för dig som vill få hjälp att förändra ett kontrollerande eller våldsamt beteende mot dina närstående.

Fler fallbeskrivningar med diskussionsfrågor

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 3

Alexandra är 23 år och bor i en servicebostad. Hon har en intellektuell funktionsnedsättning. Sedan tonåren har Alexandra haft psykisk ohälsa, med perioder av ångest och depressioner. Hon studerar på Komvux. I vardagen har hon stöd av personalen som är knuten till bostaden.

På fritiden tycker Alexandra om att spela dataspel och chatta med sina vänner. Hon är också med i en teatergrupp. Den har varit mycket viktig för henne under perioderna då hon mått dåligt.

För vännerna på skolan och för en i boendepersonalen berättar Alexandra att hon träffat en kille på nätet. Alla runt Alexandra märker att hon är gladare än på länge.

- Han skriver så fint om hur mycket han tycker om mig, berättar Alexandra.

De har inte träffats ännu, men snart så... Alexandra längtar. Hon vill ha hjälp med att köpa lite nya kläder och att fixa håret inför att de ska ses.

Tiden går. Olika saker kommer i vägen för killen. Men han lovar: strax ska vi träffas.

Både lärarna, vännerna och boendepersonalen märker att Alexandra verkar ledsen, så som hon varit under sina tunga perioder. De frågar, men Alexandra säger inget. Hon vill inte umgås på rasterna och uteblir även från teatergruppen, säger att hon är trött. Hon stannar också hemma från skolan. En dag, när boendepersonalen kommer till lägenheten, ser hon att Alexandra har gråtit. På bordet är datorn påslagen. En bild på Alexandra syns, där hon bara har trosor och bh på sig. Man ser också ett meddelande om att bilden kommer att spridas till hennes familj och vänner om hon inte skickar fler bilder.

Diskussionsfrågor

- Hur skulle du som personal gå vidare i den uppkomna situationen?
- Hur skulle du agera om du var enhetschef?
- På vilket sätt kan man stödja och hjälpa Alexandra?
- Vem behöver du kontakta?

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 4

Jacob är 35 år och bor i en grupp-bostad. Föräldrarna och en syster bor i närheten. På dagarna är Jacob på sin dagliga verksamhet där han bland annat får träna i vatten, något han tycker mycket om. Han åker färdtjänst till och från den dagliga verksamheten. Jacob har en intellektuell funktionsnedsättning och en rörelsenedsättning sedan födseln. Han kommunicerar med hjälp av bildstöd.

På senare tid har Jacob verkat orolig. Det märker både personalen på boendet och hans familj. Han har också fått vredesutbrott, något som sällan hänt tidigare. En morgon, när Jacob får hjälp att duscha, upptäcker personalen ett blåmärke på hans ena arm. Jacob har också varit väldigt upprörd innan duschen. Det är tydligt att han försökt säga något. Efter episoden i duschen blir Jacob lugnare. Blåmärket försvinner.

Det blir sommar och den dagliga verksamheten har stängt under två veckor. Jacob är mycket hos sina föräldrar.

Han verkar lugn och glad. Händelsen från i våras, då Jacob var så upprörd, faller i glömska.

Hösten kommer och det är dags att återvända till den dagliga verksamheten. Resorna med färdtjänsten är en rutin igen. En morgon försöker Jacob göra motstånd när han ska få hjälp ur sängen. Han skriker och lyfter armarna. Personalen försöker lugna, och det hjälper en liten stund. När Jacob ska få hjälp att klä sig upptäcker personalen ett stort blåmärke på hans ena lår. Jacob ser att personalen tittar, och han skriker.

Diskussionsfrågor

- Hur skulle du som personal agera i den uppkomna situationen om du såg Jacobs blåmärken?
- Hur skulle du agera om du var enhetschef för att ta reda på vad som hänt?
- Hur skulle ni tillsammans gå vidare utifrån den uppkomna situationen?

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 5

Maria är 50 år och bor i en mellansvensk stad tillsammans med sin man. De har en dotter som arbetar utomlands sedan några år tillbaka. Maria är blind sedan födseln. Hon arbetar halvtid på ett kontor i närheten av bostaden.

Maria känner sig ensam och olycklig i sitt äktenskap. Det har blivit ännu svårare sedan dottern flyttade utomlands. Maria längtar efter att få mer av eget liv – kanske arbeta lite mer, studera eller ta ett uppdrag i föreningen där hon är engagerad. Men hennes man är hela tiden emot detta. Han säger att Maria aldrig kommer att orka och att hon väl har nog att göra som det är. Ibland frågar han hånfullt om han ska bli tvungen att skjutsa runt till hennes olika "fritidsnöjen".

En gång, under ett gräl i bilen, stannade han, öppnade bildörren och puttade ut henne. Han sa, med låg röst:

- Gå hem nu, ifall du hittar.

En annan gång hade han flyttat hennes läsfåtölj till ett annat rum i lägenheten utan att säga till i förväg.

- Du behöver väl inte ha en läsplats när du ändå inte tänker vara hemma, sa han när hon gick runt och letade efter stolen.

Maria har ledsagning två timmar i veckan. Ibland tar hon och ledsagaren en promenad, ibland uträttar de ärenden. En dag, när de möttes och ledsagaren frågade "hur är läget?", så blev Maria ledsn och började berätta.

Diskussionsfrågor

- Hur skulle du beskriva Marias situation? Vad är det hon är utsatt för?
- Om du var Marias ledsagare. Hur skulle du då kunna agera?

Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 6

Robin är 18 år och bor i en gruppbostad för vuxna enligt LSS. Robin har en intellektuell funktionsnedsättning och ADHD.

Robin har daglig verksamhet och har regelbunden kontakt med sina föräldrar och sin äldre syster. Anledningen till att Robin flyttade till gruppboenden var att familjen hade svårt att hantera hans utmanande beteende. Robins utmanande beteende har fortsatt i gruppboenden och både personal och medboende har blivit utsatta för fysiskt våld.

I gruppboenden har personalen försökt med både lågaffektivt bemötande och kommunikativt stöd. De försöker kartlägga vad som händer innan Robin får sina utbrott och vad som skulle kunna förhindra att de inträffar. Robin uppfattar situationen som att han blir kränkt, tillrättavisad, ifrågasatt och blir så arg att han inte kan kontrollera sig.

På den dagliga verksamheten känner de inte igen gruppboendens beskrivning av Robins utmanande beteende. De ser mest att Robin är orolig och rastlös.

Situationen i gruppboenden börjar bli akut. Det har hänt vid flera tillfällen att personalen använt tvångs- och begränsningsåtgärder för att hindra Robin från att skada personal och medboende. Två medboende har anmält att de vill flytta från gruppboenden då de är rädda för Robin och inte vågar vistas i gemensamma utrymmen. Flera i personalgruppen uppger att de vill sluta arbeta på gruppboenden.

Föreståndaren för gruppboenden menar nu att det är bättre att Robin flyttar eftersom det är han som är problemet.

Diskussionsfrågor

- Hur skulle personalen i gruppboenden kunna agera i denna akuta situation? Både för att hjälpa Robin och för att förhindra att personal och medboende utsätts för fysiskt våld.
- Kan Robin och personalen få stöd via psykiatri, habiliteringen eller andra insatser runt detta med aggressivitet och utmanande beteende?
- Kan kontakter och samverkan med Robins skola vara till hjälp?
- Kan ni se några andra lösningar i den uppkomna situationen?

